

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Терлецька І. М., Кобильченко М. О., Шекера Н. С.

Сумський державний університет

Об'єктом дослідження виступають медичні термінологічні одиниці англійської мови, утворені на основі імен власних.

Предметом дослідження є статус, особливості функціонування і когнітивний потенціал медичних епонімів.

Мета роботи – виявити представленість термінів-епонімів в медичній терміносистемі і способи їх формування.

Методи дослідження – в основу дослідження покладені описовий, порівняльний і кількісний методи.

Пропоноване дослідження присвячене проблемам епонімічних медичних термінів англійської мови як частини професійної мовної картини світу.

Інтерес до даного розряду лексики обумовлений перш за все тим, що імена власні не лише мають глибоку національно-культурну специфіку, але й пов'язані з сприйняттям світу і певним чином відображають його пізнання. Епоніми-терміни, створені за участю імен власних, є пластом лексики, який викликає величезний інтерес для вивчення когнітивних процесів, властивих всім етапам розвитку медичної науки.

Актуальність дослідження обумовлена поглядами, що змінилися протягом останнього часу, на природу терміну, необхідністю опису і аналізу медичних термінологічних одиниць, утворених на основі імен власних, з позицій когнітивної термінології.

Галузева термінологія є найважливішим засобом професійного спілкування. Тому детальна типологізація епонімів, виявлення загальних термінологічних особливостей, при одночасному урахуванні мовної специфіки, сприяє міжмовному узгодженню і забезпеченню зіставлення медичної термінологічної лексики, що дозволяє здійснювати обмін науковою інформацією, без якої неможливо обійтися в процесі професійної комунікації.

Сучасний етап життя суспільства характеризується стрімким зростанням розвитку науки і техніки, що, в свою чергу, веде до подальшого удосконалення мови цих галузей – наукової та технічної термінології. Визначення специфіки та закономірностей функціонування мови в науковому дискурсі, у тому числі й медичному, є найбільш актуальним в області англійської термінології, так як саме англійська мова є міжнародною мовою наукового спілкування і технічного прогресу.

Формування сучасної медичної термінології пов'язано не тільки з її вихідною лексичною основою, і навіть не тільки з змістом відповідних понять, але і з тими соціальними змінами, які відбуваються як у світі в цілому, так і в окремих країнах, що мають сформовані медичні школи.

Маючи багато спільного з термінологією природничих наук, медична термінологія, тим не менш, володіє своїми специфічними особливостями:

1. Основу медичної термінології складають запозичені греко-латинські терміни або терміни, створені штучно з греко-латинських терміноелементів. В англійській мові близько 95% термінів створено на базі класичних мов. Не меншу значимість класичні мови мають і в українській медичній термінології. Крім того, анатомічна та гістологічна номенклатури, що входять до складу медичної термінології, складені цілком латинською мовою, на основі його алфавіту, фонетики та граматики.

2. Оскільки греко-латинські терміни лежать в основі медичної термінології практично всіх європейських мов, більшість медичних термінів є інтернаціональними. У професійній мові медика будь-якої країни світу деякі спеціальні вирази вживаються тільки латинською мовою, наприклад: *in vivo*, *in vitro*, *per os* і т.д.

3. Активне створення термінів з класичних терміноелементів призвело до свідомого впливу на термінологію: медичні терміни мають високий ступінь вмотивованості і є семантично прозорими.

4. Для поповнення термінології активно використовуються епонімічні терміни (**епонім** – назва явища, поняття або методу по імені людини, що вперше виявив або описав їх).

Усестороннє вивчення медичних термінів в лінгвістичному і понятійному аспектах є важливим етапом у вирішенні міжмовної комунікації. Наявність в термінологічній системі як загальних, так і специфічних характеристик припускає двосторонню спрямованість процесу вивчення епоніма-терміну. З одного боку, предметом аналізу стають ті параметри епоніма-терміна, які зближують його із загальноживаними словами, з іншого боку, інтерес викликає специфіка епоніма-терміна, яка визначає його приналежність до власної терміносистеми.

Багатопараметричний аналіз медичної термінології, виконаний на основі медичної енциклопедії (більше 54000 термінів), вказує на той факт, що медичні терміни складаються:

- з епонімів-термінів, два слова в складі – 54,44% (паличка Фрідлендера, хвороба Паркінсона, набряк Квінке, Буяльського метод, Воробйова спосіб, Круга концепція та ін.);

- з епонімів-термінів, з трьох слів – 15,44% (хвороба Маркиафава Мікеллі, шов Кознецова-Пенського, Мечникова теорія запалення, хвороба Бурневілля Пелації, синдром Хаммана-Річа, хвороба Вільсона-Коновалова та ін.);

- з епонімів-термінів, з чотирьох слів – 3,46% (синдром Вольфа-Паркінсона-Уайта, Анохіна біологічна теорія емоцій, хвороба Базедова-Грейвса-Перрі та ін.);

- з епонімів-термінів, з п'яти слів – 2,26 % (Якобсона-Ласка-Бехтерева-Кемпнера синдром; Хенда-Шюллера-Крістіана-Леттерера-Зіве синдром, Аллана-Касворта-Дента-Вільсона синдром та ін.).

Далі слідує різкий спад, і на терміни від 6 до 11 слів падає 0,05%.

Сьогодні важко знайти область медицини, де б в тій або іншій мірі не вживалися епоніми. Разом з класичними термінами-епонімами, що увійшли до вжитку в XVI-XIX століттях, з'являються нові терміни, що відображають як етапи

розвитку нових галузей медичної науки, так і пріоритет того або іншого ученого, країни у відкритті нових фактів. Сьогодні важко собі уявити вивчення еволюції клінічного мислення, діагностики, історії і розвитку клініки, медицини без знання клінічної термінологічної епонімії. Вивчення епонімічних термінів сприяє розкриттю еволюції клінічних дисциплін, діагностичного процесу мислення, а також формуванню термінологічної компетенції у студентів-медиків, опануванню ними мови спеціальності.

Роботи останніх років, а також практика дослідження епонімів-термінів у медицині переконують в тому, що терміни-епоніми значно сприяють правильному розумінню текстів і полегшують навчально-професійне спілкування. Безперечно позитивною якістю великої кількості термінів-епонімів є їх інтернаціональний характер, тобто ідентичний вигляд і значення в різних мовах (діаграма Коул-Коула, симптом Мюссе). *The microsatellite technique consists of a modification of PCR by the use of primers to most known mutation sites, Musses symptoms.*

Значне місце серед медичних термінів, що позначають різні симптоми, синдроми і хвороби, займають епонімічні клінічні терміни, в яких відображені імена учених-лікарів, що вперше їх описали або вперше застосували цей метод лікування (обличчя Гіппократа, гіпсова пов'язка за Пироговим, хвороба Боткіна, симптом Бельського, синдром Філатова, набряк Квінке, виразка Курліна, шов Кузнєцова - Пенського, метод Салі, Вірхова метастаз, Ланца точка, Ашоффа жовчний міхур, Пратта проба, Фалло триада, Бріссо сіністроз, Воробйова суміш, Геркулеса хвороба, Юнга інтро- і екстраверсія). *The Hippocratic face is the change produced in the face by impending death or long illness.*

Велику групу складають клінічні терміни-епоніми, що відображають назви окремих частин органа, тканини, клітини, найбільш поширені методи дослідження, морфологічні теорії або наукові відкриття, що отримали широке визнання (Гете кістка, Гольджі клітина, Руже оболонка, Шарнеєво волокно, Пехліна залоза, Рюнша м'яз, Грубера зв'язка, Врісберга хрящ, Лушки мигдалина, Морганієв шлуночок, Буяльського метод, Воробйова спосіб, Кювье вчення, Стоксу закон, Коуна правило, Мечникова теорія запалення, Сельє стрес-реакція, Гарвея положення, Крога концепція, Бернуллі принцип, Айзенка особовий опитувальник, Анохіна біологічна теорія емоцій та ін.). *A new theory of unbalanced cytokine-mediated inflammation, based upon Bernoulli principle, is emerging, providing an opportunity for intervention.*

У цих епонімах акумульовані зусилля учених і лікарів різних країн світу в пізнанні будови і функціональних особливостей органів людського тіла, увічнена спадкоємність наукового знання, без якої неможливий хоч якийсь успішний розвиток сучасної морфологічної науки.

Терміни-епоніми становлять чималий відсоток у медичній термінології і збільшують і без того величезну синонімію (хвороба Базедова-Грейвса-Перрі – дифузний токсичний зоб, хвороба Боткіна — інфекційний вірусний гепатит, хвороба Верльгофа — аутоімунна тромбоцитопенія, Волковіча симптом — симптом жаб'ячих лап, Гебердена хвороба — грудна жаба). *Other manifestations of postthrombotic syndrome, which is also called the Verlgolf disease, are pain in the calf*

relieved by rest and elevation of the leg, pigmentation and induration around the ankle and the lower third of the leg.

Крім того, самим епонімичним термінам властиве явище синонімії (симптом Бельського — симптом Філатова; хвороба Коновалова — синдром Вільсона; триада Протопопова — синдром Протопопова; синдром Салі — венозна корона Салі; точка Губерґріца — симптом Губерґріца; параліч Ландрі — синдром Ландрі; дистрофія Флейшера — синдром Флейшера та ін.). *The common clinical manifestations of hyperthyroidism or Gubergriz symphthoms are: palpitations, nervousness, easy fatigability, hyperkinesia, tremors, diarrhea, excessive sweating and others.*

Деякі терміни-епоніми мають по декілька синонімів (хвороба Бурневільля — хвороба Бурневільля-Стрінгла — хвороба Бурневільля-Бріссо — нейрошкірний синдром типу Бурневільля — факоматоз Бурневільля — хвороба Бурневільля Пелацці). *In patients presenting with consolidation of one or two lobes supplied by a common bronchus, mainly if loss of volume is also present, obstruction of a major bronchus or the disease of Bourneville Pelazzi should be considered.*

Чимала питома вага епонімичних термінів, де уживаються 2, 3 і навіть 5 прізвищ лікарів (Якобсона-Ласка-Бехтерєва-Кемпнера синдром; Хенда-Шюллера-Крістіана-Леттерера-Зіве синдром; Мак-Кюна-Бруха-Олбрайта-Брайцева синдром, Аллана-Касворта-Дента-Вільсона синдром; Претта-Піуллакса-Відаля-Баракки варикозне розширення вен та ін.), які одночасно описали ці хвороби, ознаки, симптоми і синдроми або відкрили метод, що дозволив визначити цю хворобу. Ці терміни свідчать про взаємозв'язок, постійний розвиток і спадкоємність в медичній науці. *Pulmonary emboli are detected by perfusion lung scanning in approximately 50% of patients with documented DVT, and Pretta-Piulakse-Vidale-Barakke asymptomatic venous thrombosis is found in 70% of patients with confirmed clinically symptomatic PE.*

Слід зазначити, що часто ім'я одного і того ж автора привласнюється двом і більше хворобам, симптомам або синдромам, які він описав (Гіппократа клятва, обличчя, маска, митра, ніготь, лава, шапка, пальці; Пирогова апоневроз, гіпсова пов'язка по Пирогову, анестезія по Пирогову, позабрюшинний доступ по Пирогову, кістково-пластична операція по Пирогову, Пирогова скульптурний метод, ампутація по Пирогову; Боткіна точка, тільця, синдром, хвороба, феномен; Квінке набряк, ознака, пульс). *The Hippocratic Oath is an oath historically taken by physicians and other healthcare professionals swearing to practice medicine ethically. Hippocrates was probably the first to document clubbing as a sign of disease, and the phenomenon is therefore occasionally called Hippocratic fingers.*

Представляють інтерес медичні терміни із зменшувальними суфіксами, які, незважаючи на загальну тенденцію у сфері термінології до втрати зменшувального значення, нерідко зберігають його, оскільки пов'язані з назвою чогось дійсно маленького в розмірах. Але не знаючи системи зменшувальних суфіксів, за допомогою яких йде творення даних слів, іноземний студент не в змозі встановити значення деяких потрібних термінів (подушечки Ебнерові, сосочок Санторінієв, вузлик Бумера, зірочки Ферейена, Мальгіпієв клубочок, Арнольда поясок, Граафова бульбашка, Ріхарда бахрома, Малла часточки,

гудзичок Ландольта, гребінець Лістера, острівець Лангерганса, долинка Рейля, Гушке зубчики, Килліана борозенки та ін.). *In order to measure pulmonary vascular resistance, most HT programs use the measurement of the traditional Wood unit, the limit value being of < 6 units at rest or < 3 with maximal vasodilation.*

У медицині є терміни, які можна розглядати як релікти минулих культурних епох: міфологізми (від античності), біблеїзми (від середньовіччя), терміни з астрології і хіромантії (від епохи Відродження). Є слова, що увібрали в себе чимало з історії минулих епох, з інших сфер людської культури (Голова Медузи, симптом Петрушки, синдром Аліси в країні чудес, Едіпів комплекс, намисто Венери). *In psychoanalytic theory, the term Oedipus complex denotes the emotions and ideas that the mind keeps in the unconscious, via dynamic repression, that concentrate upon a boy's desire to sexually possess his mother, and kill his father.*

Головна вимога до перекладу, як відомо, - це адекватність, тобто точна передача форми і змісту оригіналу рівноцінними засобами. Іншими словами, переклад повинен відображати не тільки те, що сказано в оригіналі, але і те, як це сказано. Адекватність досягається шляхом використання еквівалентних або варіантних відповідностей, що є в іншій мові, а при їх відсутності, що дуже часто відбувається, шляхом використання заміни, тобто лексичних, граматичних і інших трансформацій. При навчанні студентів навикам перекладу, задача полягає якраз в тому, щоб ознайомити їх з типовими і найпоширенішими випадками, коли заміни при перекладі з однієї мови на іншій мотивовані і необхідні.

Англійські медичні терміни, що містять епоніми, можуть перекладатися на українську мову наступними способами:

описово (з вилученням прізвища): Simpson's plug – тампон для передньої тампонади носа; Simpson light – лампа ультрафіолетового випромінювання; Fallopian pregnancy – позаматкова трубна вагітність; Mooren's ulcer – роз'їдаюча виразка рогівки; Morgagni's cart – клиноподібний хрящ гортані; Morgagni's concha – верхня носова раковина; Blair-Brown graft – розщеплений шкірний трансплантат; Ferrein's cords – голосові зв'язки; Morgan unit – одиниця генетичної карти;

іноді прізвища у медичних термінах позначають прилад, пристрій, процес тощо, і перекладаються відповідно: Knapp's test – проба Кнаппа на органічні кислоти у шлунку; Toynbee's experiment – дослід Тойнбі для визначення прохідності слухової труби; Liston's forceps – кісткові гострозубці (щипці) Лістона; Nelaton's catheter – еластичний катетер Нелатона; Skinner box – камера Скіннера для вироблення умовних рефлексів; Starling's curve – графік зіставлення серцевого викиду і тиску в передсерді; Wangensteen tube – зонд Вангенстіна для шлунково-кишкової аспірації;

окремі англійські терміни, що не мають у своєму складі прізвища, можуть перекладатися термінами із прізвищем: murine leprosy – хвороба Стефанського; animal vaccination – противіспова вакцина Дженнера; dysbasia intermittens – синдром Шарко; condensing osteitis – остеомієліт Гаппе; iron agar – середовище Вільсона-Блера. Такі англійські медичні терміни мають, як правило, й інші дублетні українські відповідники, що не містять прізвища: murine leprosy – лепра щурів; animal vaccination – щеплення людини коров'ячою віспою; dysbasia

intermittens – переміжна кульгавість; condensing osteitis – склерозивний остеомієліт; iron agar – залізусульфідний агар;

іноді в деяких українських відповідниках англійських термінів, що містять прізвища, відбувається заміна прізвища, тобто вживається інше прізвище: Bangle disease – синдром Сьюлвеста; Cogan's disease – хвороба Форбса; Dühring's disease – хворобливий поліморфний дерматит Брока.

Деякі вчені переконані, що слід уникати використання термінів-епонімів, оскільки власні назви не несуть практичної інформативності, а лише створені для увіковічення імен, причетних до номінації позначуваної реалії. І тому епонімічні терміни доцільно замінювати кваліфікаційними, тобто такими, що безпосередньо відображають істотні ознаки поняття. Виняток становлять назви, що давно і міцно увійшли в медичну термінологію і від яких утворені похідні слова. У таких випадках епонімічні терміни залишаються як рівноправні синоніми кваліфікаційних. Так, у назвах хірургічних інструментів багато епонімічних термінів продовжують використовуватись поза конкуренцією завдяки їх чіткості та звичності: Gant's clamp – затискач Гампа; Adson forceps – пінцет Адсона; Kocher forceps – пінцет Кохера. Інші ж дослідники вважають, що застосування та вивчення фахівцями медичних термінів-епонімів сприяють глибшому пізнанню еволюції клінічного мислення, діагностики, історії розвитку медицини, підвищує інтелектуальний рівень медика, адже в епонімі – частина історії та культури.

В и с н о в о к – основними рисами терміна є стислість та однозначність. Проте однозначність не завжди проявляється у термінах, якщо вони використовуються в різних галузях науки чи техніки. Це зумовлено тим, що спеціалісти галузі сприймають і застосовують їх з урахуванням своєї спеціалізації. Таким чином, один термін може мати кілька значень, що йде всупереч основному визначенню терміна. Отже, медицина – дуже широка, терміномістка та різностороння галузь для лінгвістичних праць та досліджень. Уміння свідомо аналізувати текст, здатність розбиратися в його формах, ролі порядку слів, значеннях слів, що викликають типові помилки при перекладі, і володіння їх правильними еквівалентами, знімає сумну необхідність для лікарів або студентів уловлювання загального значення наукової думки по здогадці і інтуїції. Такі знання значно полегшують роботу з текстами та документацією на англійській мові. Правильне володіння лексичними еквівалентами у фаховій мові значно допоможе лікарям в обміні досвідом, який є необхідним та невід'ємним елементом у праці кожного фахівця. Вважаємо, що більш глибокий та розширений курс англійської мови у вищих медичних закладах не лише допоможе майбутнім фахівцям у їх подальшому навчанні та праці, а ще допоможе їм вийти на значно вищий якісний рівень.

П е р с п е к т и в и – унаслідок концептуальної диференціації певних аспектів професійної мовної картини світу відбувається збільшення об'єму епонімічних термінів, тому ми вважаємо, що перспектива подальшого дослідження англійських епонімів пов'язана не лише з аналізом і корекцією медичної лексики, але і з іншими сферами спеціального знання.

Література

1. Акуленко В. В. Интернациональные элементы в лексике и терминологии / В. В. Акуленко. – Харьков : Вища школа, 1980. – 225 с.
2. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова / В. В. Виноградов // Избранные труды: Лексикология и лексикография. – М. : Наука, 1977. – С. 162-189.
3. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 105 с.
4. Головин Б. Н. Язык и статистика / Б. Н. Головин. – М. : Просвещение, 1971. – 190 с.
5. Гречко В. А. Теория языкознания / В. А. Гречко. – М. : Высшая школа, 2003. – 375 с.
6. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Академия, 2008 г. – 304 с.
7. Даниленко В. П. Общее языкознание. Курс лекций / В. П. Даниленко. – Иркутск: Изд-во Иркутского государственного университета, 2003. – 240 с.
8. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибики, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2011. – 223 с.
9. Жайворонок В. В. Лексична підсистема мови і значення лексичних одиниць / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 1999. - № 6. – С. 32-46.
10. Колеснікова І. принципи метафоричної номінації в термінології: об'єктивні та суб'єктивні чинники / І. Колеснікова // Українська мова та література. – 2004. - № 20 (372). – С. 16-21.
11. Кочеган М. П. Загальне мовознавство : підруч. / М. П. Кочеган. – К. : Вид. центр «Академія», 2003. – 463 с.
12. Куликова И. С. Введение в металингвистику (системный, лексикографический и коммуникативно-прагматический аспекты лингвистической терминологии / И. С. Куликова, Д. В. Самлина. – СПб. : САГА, 2002. – 351 с.
13. Куць О. М. Мовна політика в державотворчих процесах України : навч. посіб. / О. М. Куць. – Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2004. – 275 с.
14. Лазаренко Л. Досвід мовних політик світу й українська перспектива (Інформаційно-аналітичний огляд) / Л. Лазаренко // Українська мова. – 2003. – № 4. – С. 3–22.
15. Масенко Л. Мова і суспільство: Постокolonіальний вимір / Л. Масенко. – К. : «КМАкадемія», 2004. – 375 с.
16. Мацюк Г. П. Зміни значень загальноновживаних слів (ЗУС) у терміносистемах / Г. П. Мацюк // Мовознавство. – 1988. - № 15. – С. 10–14.
17. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 167 с.
18. Панько Т. І. Українське термінознавство : підруч. / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ 1994. – 216 с.
19. Попова З. Д. Лексическая система языка (внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы изучения) / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : изд-во Воронежского университета, 1984. - 148 с.

Summary

Object of the article – investigation of eponyms in English and Ukrainian medical terminology; methods of investigation – descriptive, comparative and quantitative; aim of the work – to reveal the usage of eponyms in medical terminology and the ways of their formation; ideas for comprehension – determination of common and different features in compared languages is necessary for establishing their community and divergence, which can be helpful for specialists-medics in their practical and scientific work.

CHARACTERISTICS OF PARALINGUISTIC MEANS OF COMMUNICATION

Uherová Z., Timková Z.

Institute of Language Competences, University of Prešov, Slovakia

The importance of verbal communication is often overestimated. We always communicate, even when not realizing it. One can communicate without words, even when remaining silent. Also by not expressing verbally, we clearly demonstrate our standpoints. It is often revealed by means of so called nonverbal communication. Means of nonverbal communication can be divided into two groups: 1. Extra linguistic means - are non-verbal means of communication or commonly known as "Body language". 2. Paralinguistic means – through paralinguistic means, the acoustic side of the verbal communication is performed. The paralinguistic means include: the volume of speech, pauses, speech rate, word stress and voice quality [1]. a.) volume or intensity of voice - is given by the tension of vocal cords. It adapts itself to the content of speech and acoustic quality of the environment, e.g. room. Volume is expressed on a scale from whisper to shout. Physical unit of volume is called the decibel (dB). The weakest sound that the ear can detect is 5 dB. Whisper - 15 dB, normal talk - 40-50 dB and shouting up to 60 dB. The most important parts of speech are often stressed by volume level, and it is necessary to choose an appropriate power of voice corresponding to the particular situation. A soft voice can be a sign of low confidence, fear or stage fright. On the other hand a strong voice usually indicates dominance and may evoke aggression. Voice intensity can be trained and improved. b.) Pauses - pauses in the speech can occur on various places and can vary in length. - Physiological break is a break used to inhale. The frequency of these pauses varies and it depends on the physical and mental state of the individual. Irritable and anxious people breathe irregularly, and such are also the pauses in their speech. Ideally, the physiological break should be positioned where the logical pause is appropriate. - Logical pause creates the division of the